ÇOCUK TERBİYESİ

Çocuk Terbiyesinde Amaç:

Peygamber Efendimiz;

مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلاَّ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ...

"Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hıristiyan ya da Mecûsî yapar..."[1] buyurmuştur. Irk, renk ve cinsiyet farkı olmaksızın her çocuğun iyiyi kabullenmeye ve güzeli benimsemeye meyilli bir tabiatta yaratıldığını açıkça ifade eden bu sözler, aynı zamanda onun eğitilmeye ne kadar hazır bir yapıda olduğuna da dikkat çekmektedir.

Aslında çocuğuna değer veren ve bu sebeple onu en güzel biçimde terbiye etmek isteyen bir anne babanın, öncelikle bir gerçeği aklından çıkarmaması gerekir. Her ne kadar çocuk tümüyle ebeveynine muhtaç, onların korumasında ve denetiminde ise de gerçek anlamda, onlara değil Allah'a aittir.

Dolayısıyla anne baba çocuklarının sahibi değil emanetçisidir. Kendilerine verilen bu emanete gözleri gibi bakmakla, onu örselemeden yetiştirmekle ve yıpratmadan hayata kazandırmakla yükümlüdürler. Emanet olduğuna göre, çocukları üstünde istedikleri gibi tasarrufta bulunma hakkına da sahip değillerdir. Onu doyururken, okuturken, ödüllendirirken, cezalandırırken, kısacası büyütüp kişiliğini şekillendirirken Yüce Allah'ın rızasına uygun hareket etmek zorundadırlar. Zira gün gelecek, emanetin sahibi ona nasıl davrandıklarını, neler verdiklerini ya da neleri esirgediklerini soracaktır.

Anne babalık vazifesi, sadece çocuğun karnını doyurup sırtını giydirmekle bitmemektedir. Bunun çok daha ötesine geçmekte, yavrunun terbiyesi gibi yuvanın sınırlarını aşarak tüm toplumu etkileyen bir alana ulaşmaktadır. Çocuk terbiyesi ise hassasiyet isteyen uzun bir süreçtir. Belki de Kur'an'da çocuğun *"imtihan vesilesi"* olarak adlandırılması,[5] bu sürecin oyalayıcı ve meşakkatli oluşuna da işaret etmektedir.

Çocuk Terbiyesinin Önemi:

Ama "insan yetiştirmek", zorluğu kadar değerli, yoruculuğu kadar onurlu bir iştir. Zira sonuçta anne ve baba, alınlarını ağartan bir evlât yetiştirmekle üzerlerine düşeni yapmanın huzurunu yaşayacak, onunla cennette de bir arada olma şansı bulabileceklerdir.[6]

---

[1] Buhârî, Tefsîr, (Rûm) 2.

Nitekim Peygamber Efendimiz (sav):

مَنْ عَالَ ثَلاَثَ بَنَاتٍ فَأَدَّبَهُنَّ وَزَوَّجَهُنَّ وَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ فَلَهُ الْجَنَّةُ

"Kim üç kız çocuğunun geçimini üstlenir, onları terbiye edip evlendirir ve onlara güzel davranırsa, ona cennet vardır."[2] buyurmuştur. Evlâdına yeterince emek vermeyen, onu ciddiye almayan ve Allah'ın rızasına uygun yetiştirmeyenler ise kıyamet günü hem kendilerini hem de yavrularını hüsrana sürüklemiş olacaklardır.[8]

Çocuk Terbiyesinde Dikkat Edilecek Hususlar:

Eğitimin ilk basamağı, çocuğun varlığını tanımak, ona insan olmakla doğuştan hak ettiği saygıyı göstermektir. Muhatabına değer vermeyen ve onun kişiliğine saygı duymayan bir eğitimcinin başarılı olması imkânsızdır. Hz. Peygamber'in çocuklarla iletişiminde, "onları adam yerine koymak" şeklinde özetleyebileceğimiz bir itina derhâl göze çarpmaktadır. Fikirleri değer gören, duyguları dinlenen ve ihtiyaçları dikkate alınan bir çocuğun, anne babası ile sağlıklı bir ilişki geliştirebileceği, dolayısıyla terbiyesi için harcanan gayrete olumlu tepkiler vereceği açıktır.

Bu bağlamda Sevgili Peygamberimizin çocuklara selâm vermesi,[9] hatırlarını sorması[10] ve tercihlerini öğrenmek istemesi,[11] onları muhatap kabul etmesi anlamına gelmektedir. Yahudi bir çocuğu tıpkı bir yetişkin gibi dine davet etmesi[12] ve çocukların kendisine biat ederek bağlılıklarını ifade etmelerine izin vermesi,[13] geleceğin teminatı olan yavruların varlıklarına biçtiği değeri açıkça ortaya koymaktadır. Yine Allah Resûlü'nün çocuklara özel dualar etmesi,[14] onlara sır vermesi[15]ve ikramda bulunması,[16] dostluk bağına dayanan bir eğitimi ne denli önemsediğini göstermektedir.

Çocuğun gönlünü kazanarak üzerinde etkili olmanın yolu, onu sevdiğini söylemekten, kucaklayıp öperek ya da birlikte oyun oynayarak ona yakınlaşmaktan geçmektedir. Allah Resûlü'nün, çocukları eğitirken incitmemek ve şekil vermeye çabalarken kırmamak üzere kararlı tavırları, merhameti asla elden bırakmayan bir terbiye anlayışı oluşturmaktadır. O günün insanı için şaşırtıcı olan böylesi bir tavır,

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوَقِّرْ كَبِيرَنَا

"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir."[3] hadisiyle tarihe geçmektedir.

Nitekim torununu öpüp kucakladığını görünce hayretini gizlemeyen Akra' b. Hâbis'e Sevgili Peygamberimiz,

---

[2] Ebû Dâvûd, Edeb, 120-121.
[3] Tirmizî, Birr, 15.

مَنْ لاَ يَرْحَمُ لاَ يُرْحَمُ

"Merhamet etmeyene merhamet edilmez!"[4] demiştir.

Peygamberlerin Çocuk Terbiyesindeki Örnekliği:

Kur'an'ın, evlâtlarına şefkat gösteren anne babaları insanlığa örnek olarak anlatması, arzu edilen ebeveyn modelini oluşturma yolunda manidardır.

Kardeşlerini kuyuya atmak gibi büyük bir hata işlemelerine rağmen çocuklarını affeden ve Allah'ın da onları affetmesi için dua eden Hz. Yakub,[19]ölüm döşeğinde hâlâ onlara güzellikle nasihat etmektedir.[20]

Lokman'ın oğluna öğütlerini içeren âyetler, *"Yavrucuğum!"* şeklinde son derece yumuşak ve samimi bir ifadeyle başlamaktadır.[21]

Aynı şekilde Hz. İbrâhim de oğlu İsmâil'e gösterdiği nazik tavır ile Kur'an'da anılmaktadır.[22]

Tufanda ölümle burun buruna geldiğinde bile babasının peygamberliğini kabul etmediği hâlde oğluna kıyamayan Hz. Nuh,

يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

"...Yavrucuğum, bizimle beraber sen de (gemiye) bin, inkârcılarla birlikte olma!"[5] diye seslenmektedir. Bütün bunlar, özellikle zihinlerde otoriteyi temsil eden babaların, şefkat ve merhamete davet edilmesi açısından dikkat çekicidir.

Çocuk Terbiyesinde Sabır ve Hoşgörü:

Bir babanın, çocuğunu terbiyesi esnasında şiddete başvurmaması ve disiplini şiddet ile özdeşleştirmemesi için Sevgili Peygamberimize bakması yeterlidir.

Peygamberimizin yanında büyüyen Enes şöyle demiştir:

خَدَمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَشْرَ سِنِينَ وَاللَّهِ مَا قَالَ لِى أُفًّا . قَطُّ وَلاَ قَالَ لِى لِشَىْءٍ لِمَ فَعَلْتَ كَذَا وَهَلاَّ فَعَلْتَ كَذَا

[4] Buhârî, Edeb, 18.
[5] Hûd, 11/42.

“Rasûlullah'a (sav) on sene hizmet ettim. Vallahi bana bir kez olsun *'Öf!'* bile demedi. Herhangi bir şeyden dolayı, *'Niçin böyle yaptın?'* demediği gibi, *'Şöyle yapsaydın ya!'* da demedi.”[6]

Peygamberimiz, tıpkı kendisinden önceki peygamberlerin nezaketiyle, ona, *“Yavrucuğum”*[25] ya da *“Enesçik”* [26] diye hitap etmiştir. Hata ettiğinde telâfi etmesi için imkân tanımış,[27] kimi zaman da elinden tutarak bizzat yapacağı işe yönlendirip işi bitene kadar beklemek suretiyle hata yapmasına engel olmuştur.[28]

Annesi ile Peygamberimizin huzuruna gelen Enes,[2] belki de Medineli Müslümanların Efendimize sunduğu en anlamlı hediye idi. Annelik sağduyusuna güvenen Ümmü Süleym, bu yeni şehirde Peygamberimizin yanında küçük bir yardımcının ne çok iş göreceğini fark etmiş olmalıydı. Oğlunu Rasûlullah'ın hizmetine verirken, aslında onu Peygamber'in terbiyesine emanet etmiş oluyordu. Böylesine atik ve zeki bir çocuğun kendisine hizmet için gönüllü olması, Peygamberimizin de hoşuna gitmişti ki, Enes'i en zor şartlarda bile yanından ayırmamıştı. Kendi çocukları çoktan büyümüş, torunları ise henüz dünyaya gelmemişti. Dolayısıyla Enes, Rahmet Elçisi'nin, vefatına kadar süren on yıllık Medine hayatında eğitimi ile bizzat ilgilendiği ve çocukluktan alıp delikanlılığa eriştirdiği en yakın isimdi.

Hz. Peygamber, sadece Enes'in mescide ya da hâne-i saadete gelerek gününü paylaşmasıyla yetinmez, kendisi de Enes'in akrabalarını ziyaret etmekten hoşlanırdı. Orada yemek yer, öğle uykusuna yatar ve ev halkına cemaatle namaz kıldırırdı.[3] Enes'in ahlâkı bu sevgi ve samimiyet ile şekillenmişti.

Peygamber Efendimiz sadece kendisi çocuklara karşı hoşgörülü ve sabırlı davranmakla kalmamış, çevresindekileri de bu konuda uyarmıştır. Bir gün kucağına aldığı torunu Hasan, üzerine idrarını kaçırınca kızan ve çocuğa vuran sütanne Ümmü'l-Fadl'a, *“Allah seni ıslah etsin! Oğlumun canını acıttın!”* diyerek tepki göstermiştir.[29] Yine küçük bir kız iken babası ile Hz. Peygamber'i ziyarete gelen Ümmü Hâlid, onun mübarek sırtındaki bene dokununca babası tarafından azarlanmış ama Rahmet Peygamberi, *“Bırak onu (dokunsun).”* buyurmuştur.[30]

Çocuğun yaptığı yanlışları eğitimi için fırsat olarak değerlendirmek ve kuru kuruya cezalandırmak yerine, bir daha aynı hatayı işlemesini engelleyecek şekilde doğruyu öğretmek de Peygamber yöntemidir.

Bir defasında hurma ağaçlarını taşlayan bir çocuğu yakalayanlar, cezalandırması için yaka paça Sevgili Peygamberimizin huzuruna getirmişler, ama Peygamberimiz onu azarlamak yerine, *“Evlâdım, ağaçları niye taşlıyorsun?”* diye sormuştur. Karnının aç olduğunu öğrendiğinde, *“Hurma ağaçlarını taşlama da altlarına dökülenleri ye.”* buyurarak ona doğruyu öğretmiş, hatta başını okşadıktan sonra, *“Allah'ım, bu yavrunun karnını doyur.”* diye dua etmiştir.[31]

[6] Müslim, Fedâil, 51.

Bir başka seferinde, yemek yerken tabağın içinde elini rasgele dolaştıran Ömer b. Ebû Seleme'nin bu yanlış hareketine müdahale eden Allah Resûlü, doğrusunu öğretmeyi de ihmal etmemiş,

يَا غُلاَمُ سَمِّ اللَّهَ ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ

“Yavrum, besmele çek, sağ elinle ve önünden ye.”[7] buyurmuştur.

Hz. Peygamber, çocuk eğitiminde sabırlı ve şiddetten arınmış bir tavır benimsemiş, hizmetine koşturanlara tek bir tokat bile atmamıştır.[33] Onun, dayağın sıradanlaştığı bir toplumda yaşadığı düşünüldüğünde, böyle bir tavrın değeri daha rahat anlaşılacaktır. Zira çocuk bile olsa eğittiği bireyi küçümsememesi, hor görüp ezmemesi, onun güvenini kazanması açısından bir eğitimci için vazgeçilmez öneme sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, Peygamberimizin terbiye metodunun güç gösterisi ve alternatifsizlik üzerine değil nasihat ve örneklik üzerine kurulduğu görülecektir.

Çocuk Terbiyesinde Rol Model Olmak:

Unutmamalıdır ki çocuklar, emir ve tembihlerden çok örnek olma yoluyla eğitilir. Çocuk duyduğunu ve okuduğunu değil gördüğünü benimsemekte, özellikle anne babasını model alarak kendi davranışlarına yön vermektedir. Bu bağlamda,

اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فِى أَوْلاَدِكُمْ

“Allah'tan sakının, çocuklarınız arasında âdil olun!”[8] emrine uyarak evinde adaleti gözeten bir babanın evlâtları, adaleti, yaşayarak öğrenecektir.

“Gel, sana bir şey vereceğim!” diye çocuğunu çağıran Abdullah b. Âmir'in annesine, gerçekten bir şey verip vermeyeceğini soran Peygamberimiz, hurma vereceğini duyunca,

أَمَا إِنَّكِ لَوْ لَمْ تُعْطِيهِ شَيْئًا كُتِبَتْ عَلَيْكِ كِذْبَةٌ

“Aman dikkat et! Eğer ona bir şey vermemiş olsaydın, senin için bir tür yalan yazılacaktı.”[9] buyurmuştur. Çünkü eğer anne babası doğru sözlü olursa çocuk da dürüstlüğü öğrenecek, aksi takdirde yalan üzerine kurulu bir hayatı normal karşılayacaktır. Beraberinde büyüdüğü Hz. Peygamber'in özel hayatın mahremiyetine ve sırrın dokunulmazlığına gösterdiği hassasiyeti gözlemlediği için Enes, kendisine Peygamber için ne iş yaptığını soran annesine, “Bu sırdır!” diyebilmiş, annesi de bu duyarlılığını beğenerek, “Sakın Rasûlullah'ın sırrını kimseye söyleme.” demiştir.[36]

---

[7] Buhârî, Et’ıme, 2.
[8] Müslim, Hibe, 13.
[9] Ebû Dâvûd, Edeb, 80.

Çocukların Sosyal Hayata Katılımının Sağlanması:

Çocuğa güzel örnek olmak ahlâkî gelişimi için şart olduğu gibi sosyal hayata alışması ve ibadet hayatını benimsemesi açısından da büyük önem taşır.

Sevgili Peygamberimizin çocukları sosyal hayattan dışlamamasının en bariz göstergesi, onların Medine Mescidi'ne gelmelerine engel olmamasıdır. Çünkü mescit o günün sadece ibadetgâhı ve medresesi değil hayatın kalbinin attığı ve hukuktan edebiyata her türlü sosyal hadisenin cereyan ettiği merkezidir.

Peygamber Mescidi'nde vakit namazlarında bile erkeklerin arkasında saf oluşturacak kadar çocuk bulunması,[37] Allah Resûlü'nün hayatın akışıyla çocukları ne denli sık buluşturduğunu göstermektedir. Omzunda bazen kız, bazen de erkek torunları ile namaz kılan[38] hatta bu şekilde cemaate namaz kıldıran[39] ve cuma hutbesi veren[40] Hz. Peygamber, elbette çocukların namazla büyümesini arzulamaktadır.

Çocukların Dini Eğitimi:

Sadece mescitte değil evlerde de namaz kılarken çocukların namaza katılmasını sağlayan Peygamber Efendimiz,[41] açık alanda namaz kılınırken safların arasında dolaşan çocuklara aldırmamıştır.[42] Onları ibadet edilen ortamdan uzaklaştırmamış, aksine nasıl namaz kılacaklarını bizzat öğretmiştir. Söz gelimi Enes'e,

يَا بُنَيَّ إِيَّاكَ وَالاِلْتِفَاتَ فِى الصَّلاَةِ

"Yavrucuğum! Namazda yüzünü sağa sola çevirip bakma."[10] demiştir. Cemaate katıldığında yanlışlıkla imamın soluna duran amcasının küçük oğlu Abdullah b. Abbâs'ı tutup sağ tarafına geçirdikten sonra başını okşamıştır.[44] Peygamberimiz, çevresindeki çocukları her fırsatta namaz konusunda teşvik ve kontrol etmiştir. Bir gece eşi Meymûne annemizin odasına girdiğinde, geceyi teyzesi Hz. Meymûne'nin yanında geçireceği anlaşılan Abdullah b. Abbâs'ı görünce, *"Çocuk namaz kıldı mı?"* diye sormuş, onun namazını kıldığını öğrenmeden içi rahat etmemiştir.[45]

Çocuklara dinî bir terbiye vermede Peygamberimizin özellikle namaz üzerinde ısrarla durduğu görülmektedir. İbadet sevgisinin erkenden yerleşmesi ve geç olmadan alışkanlık hâlini alması için,

إِذَا عَرَفَ يَمِينَهُ مِنْ شِمَالِهِ فَمُرُوهُ بِالصَّلاَةِ

[10] Tirmizî, Cum'a, 60.

“Sağını solundan ayırabilen yaşa geldiği zaman (çocuğa) namaz kılmasını emredin.”[11] buyuran Peygamberimiz, ilerleyen yaşlarda çocuğun namaz kılması için ısrarcı olunması gerektiğini de vurgulamıştır.[47]

Tıpkı namazda olduğu gibi oruç tutma konusunda da çocukların küçük yaştan itibaren eğitilmelerini isteyen Peygamberimizin zamanında, anneler küçüklerin oruçla barışık olmaları için onlara yünden oyuncaklar yaparak açlıklarını unutturmaya çalışmışlardır.[48] badetle iç içe büyümeleri gereken çocukların hac gibi bir izdihama katılmalarına bile müsamaha gösteren Allah'ın Resûlü, kucağındaki bir çocuğu kaldırarak, “Buna da hac var mı?” diye soran anneye,

نَعَمْ وَلَكِ أَجْرٌ

“Evet. (Onunla birlikte haccettiğin için) sana da ayrıca ecir var.”[12] buyurmuştur.

Sonuç:

Çocuk, her ne kadar bugün yaşıyorsa da aslında bugünden çok yarına aittir. Ona verilen emek, yarının insanını yetiştirmek yani geleceğin toplumunu şekillendirmek demektir. Sevgili Peygamberimizin,

وَإِنَّ لِوَلَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا

“Çocuğunun senin üzerinde hakkı var!”[13] buyurarak uyardığı baba ve annelerin, evlâtlarına eksiksiz teslim etmeleri gereken hakların başında ise onlara güzel bir terbiye vermek gelmektedir.

Çocuğun sosyal ve kültürel gelişimi, bedensel ve zihinsel eğitimi, ahlâkî ve dinî terbiyesi anne kucağında başlayacak, baba ocağında sağlanacaktır. İyi bir evlât sahibi olmak için çırpınan ebeveynler, Hz. Peygamber'in şu öğüdünü daima hatırlamalıdır:

مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا مِنْ نَحْلٍ أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ

“Hiçbir anne baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha kıymetli bir bağışta bulunmamıştır.”[14]

---

[11] Ebû Dâvûd, Salât, 26.
[12] Tirmizî, Hac, 83
[13] Müslim, Sıyâm, 183.
[14] Tirmizî, Birr, 33.